

..יש לנו מינהגים. כפי שאתה מעשן מתוך הרגל. זה שאתה

מעשן ומרגיל בנך לעשן - מזה לא נובע שזה טוב..."

עם עובד, ובשבוע שעבר ראה אור ספרו "פילוסופיה של דברי יום יום", בהוצאת "ספרית פועלים". את עמדותיו על הפילוסופיה הרציונלית לית, יהדות ומדינת ישראל פירט פרופסור גרשון ויילר בראיון מיוחד, שערך עימו דן עומר השבוע:

פרופסור גרשון ויילר (52), יליד הונגריה, מוסמך האוניברסיטה העברית בירושלים ואוניברסיטת אוכספורד בלונדון. פילוסופיה. לימד באוניברסיטת דאבלין, אירלנד. שימש כעמית באוניברסיטה הלאומית של אוסטרליה. מכהן כיום כפרופסור-חבר באוניברסיטת תל-אביב, כמחזקה לפילוסופיה. ספרו "תיאוקרטיה יהודית" ראה אור בהוצאת

ראש התמשלה יתמנה

על-ידי סנהדרין

מקטגורית "דומה שהחברה שלנו בארץ אינה מתברכת בעידודה."

בעונות, אני יוצא אירופה, וגמתי בית-ספר באירופה. וזה לא כל כך ברור, שאנשים הבאים מאירופה מביאים אתם את אירופה. לרוב מביאים את ההשכלה-היהודית של אירופה. כלומר, אם אתה מסתכל עלי, אתה יכול לומר שאני מאוד הונגרי. דע לך, שאני מאוד שונה מן ההונגרי שיושב בהונגריה, ההונגרי הגוי, ואני שונה מאחינו יוצאי-עיראק, שהם אינם ערבים, אלא מביאים את ההשכלה-היהודית של בבל - זה שלב אל"ף, ושלב ב"ת הוא שכל ההשכלות האלה באות ומתערבבות פה בארץ.

אבל היה מצב של השלמה מתוך היהדות על אירופה הנוצרית.

קיים כאן דבר מאוד מעניין, ובאמת מסובך. אם אתה מדבר על המאה ה-19 באירופה, ועל היהודים במאה ה-19 באירופה, ואותן סיבות היסטוריות ידועות, בהן מילאו היהודים תפקיד גם שולי וגם חדשני וגם הרסני בחברה האירופית - הרי שכל הדברים האלה הם בעצם החדשנים הגדולים בקאפיטליזם. הדבר המעניין הוא מה קורה כאשר אתה לוקח את האנשים האלה ומעביר אותם לכאן, מה שהם מאבדים מייד זה אחרת חופש שאיפשר להם את השוליות. הם הופכים פתאום אחראים על חברה, עליהם ליטול אחריות על עצמם. חילה-אוויר תוקף היום את לבנון, ואני אחראי לזה. מחר יקראו לי או לבן שלי לצבא. אנחנו אחראים על כל העסק הזה.

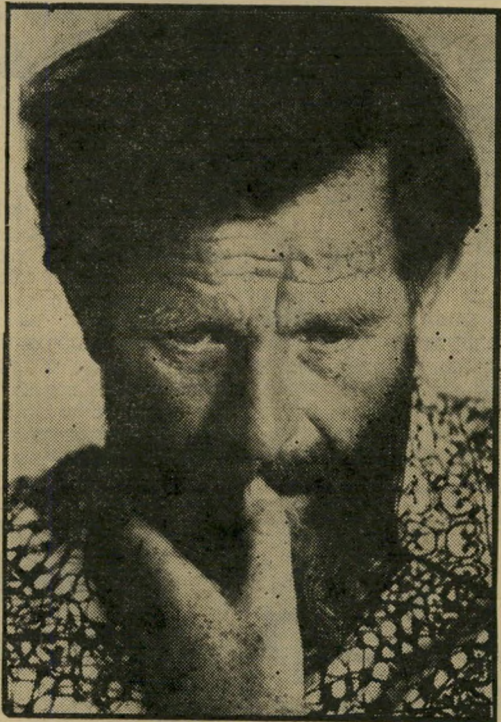
אז מה קרה ליהודים?

ההיפך הגמור קרה לאותה סקרנות איטלקטואלית של היהודים, משום שהם נאלצו לקבל כאן את אותה אחריות עבור החברה. בניין הארץ זו משימה גדולה, ואז באים ואומרים שהם נרתמו. מילת המבטאת את המצב בדייקנות, אם אתה נרתם או אתה נישא בעול, כאן אני מדייק, ומי שאינו, נושא בעול" הופך מיד ל"פורק עול". שים לב שבשפה העברית משמש המושג פורק עול גם עבור בהמות. ועלשתי, שיצאנו קצת לחופשי מהנשיאה בעול, אחרי 30 שנה, אולי זה כבר אפשרי.

העשייה בימיה את החשיבה?

בוא ונעמיד את זה על שני גורמים בלבד. האירוציה של התרבות היהודית, שהיא תרבות המטיפה להתנהגות מסוימת, והצרכים של הארץ הזאת מימי ראשית והת"י יישבות בה. תמיד היינו כאן בבעיות מאוד תכופות. שני הגורמים האלה שחברו, מהווים גורם מאוד חשוב, שבעשתי אומרים לך "אתהה..." אל תבלבל את המוח, ויש דברים חשובים יותר. הדבר הזה פעל גם עלי, אחרי שהשלמתי את ספרי על התיאוקרטיה היהודית, ישבתי שלוש שנים וחשבת, יש מלחמה. בא יום-כיפור, ישנם תורמים-שכולים - ועצתי בעד עצמי, וכל המעצורים האלה קיימים אצל כל אדם בישראל, וכאשר אתה קם ואומר, אז מיד באים ואומרים לך: רגע, אתה הורס את היהדות, יש לחץ, היום חילה-אוויר בלבנון, מחר אולי תהיה מלחמה. אינטנסיביות החיים בישראל מונעת את פיתוחה של החשיבה הרציונלית?

בשביל זה אתה צריך מנותח. כמו שאמר אריסטו, צריך סכורה. בית-ספר מלשון "סכולה" - פנאי ומחופשי. אתה יושב וחושב: למה כך? ולא בין מילואים למילואים. זה מאוד קשה, כי זה לא ספקולאטיבי. לא שאין עושים בארץ עבודת-הלמדנית, אהוד בן-עזר אמר פעם לפרופסור גרשון שלום: אדם אינו יכול להתרכז בעבודת-הלמדנית פה בארץ, גרשום שלום חלשנון, מחר אולי תהיה מלחמה. את זה, כך שזה לא עניין שאי-אפשר לעשותה, אבל כאשר מדובר בגישה תיאורטית, במובן זה שכל האפשרויות

היהדות היא פילוסופית? אז אני אומר שלא. הייתה מוסיף שהיהדות היא פחות פילוסופית מהנצרות, והנצרות בתור דת גם היא לא פילוסופית. אלא מה, הנצרות מטעמים היסטוריים נוקתת לאפולוגטיקה יותר מאשר היהדות.

אומנם מטעמים היסטוריים יש ליהדות ממד אפולוגטי, ובכמה מקומות זה מגיע לשיאים גדולים כמו אצל הרמב"ם, אבל את הפגישה בין סוקראטס לפרוטאגורס, ובין קרקע היהדות אינו נוקט לעיון-לשמו, הוא פשוט צריך ללמוד תורה, ולתורה יש משמעות של: מורים לך במובן כזה שזה לא פילוסופי.

האם נוצרות "בעיות פילוסופיות" הי נובעות מאורח חייכם של היהודים בישראל? הבעיות הפילוסופיות אינן נוצרות רק פה, אלא בכל חברה. זה קרה בפעם הראשונה באתונה, כאשר אפלטון תיאר את הפגישה בין סוקראטס לפרוטאגורס, ובין השניים נוצרו חילוקי-דעות בשאלה: האם המידות הן טובות, המוסריות, ניתן ללמד אותן או שלא ניתן? ופרוטאגורס אמר: מה זאת אומרת אי-אפשר ללמד אותן? הרי אנחנו רואים שהאתונאים מלמדים מינהגי אתונה לבניהם. אבל האם אלה הן המידות הטובות? זו שאלה אחרת.

ניתן לומר שביהדות ישנם כל מיני כללי-התנהגות, וישנה גם אינרציה התנהגותית - כפי שאלה קיימים בכל חברה, ואנחנו לומדים על כך במדע-החברה. בישראל נעשית יותר ויותר יהודית מתוך כל מיני תהליכים פסיכולוגיים-סוציולוגיים, שצריך לעמוד עליהם. אבל מתוך זה אתה לא לומד שהערכים האלה הם גם טובים. יש לנו מינהגים, כפי שאתה מעשן מתוך הרגל לא טוב. זה שאתה מעשן ומרגיל את בנך לעשן - מזה לא נובע שאתה מלמד אותו דברים טובים. יהדות אירופה הצמיחה "סקרנות-איני"

מה זאת אומרת להתפלסף?

זה בסך הכל סוג מסוים של עיסוק עיוני. האמת היא שאני לא אוהב לעסוק בהגדרות, ולהתפלסף זה להתוכח על הגדרות. יהיה נכון יותר לומר שישנה מסורת בתולדות התרבות המערבית, וזו המסורת המסוימת שניתנת לזיהוי בקלות רבה - המסורת הפילוסופית.

כיצד מתבטאת מסורת פילוסופית זו בחיי יומיום?

בכל תחום של החיים. למשל: אדם הצועק ברבים שזה לא צודק שגנבים ממנו מיסים רבים. מכאן, קיים רק צעד אחד לשאלה פילוסופית. אמנם אתה מבין שהוא אינו רוצה שיגבו ממנו מיסים רבים, אבל הוא קורא גם בשמו של איזה אידילי - הצדק, ושאלת הצדק היא כבר עיסוק פילוסופי. ניתן להעביר כאן סמינר בשאלה מה זה צדק? האם הוא הדדיות? האם הוא שוויוניות? או סדר חברתי מסוים? כולם יחד, או חלקם, לפי פרופרציות. ובנושא זה קיימת ספרות מאז אפלטון ועד היום.

האם הפילוסופיה מושתתת על ערכים יסודיים או הגדרות קבועות?

לא ולא. ישנן אסכולות שונות בפילוסופיה, ולכל אסכולה ישנן דרכים מקובלות להציע דברים, אבל זו תהיה שמרנות לא מוצדקת לדבוק באסכולה מסוימת - ולפסול את כל היתר. ישנן גם כמה דרכים שהן פסולות ואינן פילוסופיות.

למשל?

קשה לי שלא לנקוט דיעה, למשל. ביחס לאותם דברים הקשורים בהטפה, אינדוקטרינציה, בהשרשת אידיאולוגיה - כל אלה אינם בגדר פילוסופיה. מה שלא יהיה, פילוסופיה זה עיסוק דיאלקטי-אנליטי. אם אני מנסה להטיף לך דבר, הרי שאיני מתפלסף. ואז אנחנו מבררים למה אני מטיף לאותו דבר.

האם ישנה חשיבה פילוסופית עקרונית, או מכלול של ערכים פילוסופיים במורשת היהדות?

ראשית כל איני אוהב את המילה ערכים. יש לי טינה למילה ערכים. אתה יכול לשאול אם ישנם ערכים בפילוסופיה בכלל - בלי יהדות, גם על זה קשה לענות. בעצם בספרי פילוסופיה של דבירי יוס' יוס' אני רוצה לומר שאם ישנן ערך כלשהו, הרי שזה הערך של הרציונליות. כלומר, העיסוק עצמו מופיע כדבר כדאי בפני עצמו. אתה יכול לבוא ולומר: למה לי לברר את זה באופן רציונלי? לא רוצה, או לא צריך. אתה לא אוהב בלבנות - או אתה לא אוהב בלבנות. גמרנו. אבל אתה לא יכול לבוא ולומר לי שאני לא צודק. עצם הרעיון הרציונלי הוא העיקרון שאחד מאתנו צודק, וזה מניח את עקרונות-הרציונליות - כדבר שניתן לברר. שנינו לא יכולים להיות צודקים באותו עניין אם אנחנו חלוקים בדיעותינו. עכשיו, אם אתה לא מקבל את זה, או אתה מנסה לשחק אתי, ואין לנו על מה לדבר.

מה עם רציונליות ופילוסופיה ביהדות?

אם אתה שואל על היהדות, הרי שזה מאוד מסובך. כבר נכתובת עם ספר אחד על היהדות (תיאוקרטיה יהודית), ולא שאני מתחרט על כך, אבל אנשים אמרו לי שאני לא מבין מה זה יהדות. אבל אולי היהדות מסובכת כמו הדת הדרונית, היא בגדר סדר, ואיש אינו יודע מהי, לכן אני עוסק ביהדות כפי שאני מבין אותה. ואכן ביהדות ישנם ערכים-רציונליים כמו השקלא וטריא, שהילכתי, שהוא דבר רציונלי מובהק. גם כל הדאגה היהודית לסדר-הקהילה - הם דברים רציונליים עד למאד. כך שהרציונליות מושתתת לדברים מסוימים ביהדות ובפילוסופיה. אבל אם אתה בא ושואל: האם